

LUNDS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Jag väljer att gå i pappas fotspår

Social reproduktion och utbildning i ett individualiserat samhälle

Författare: Cornelia Sköld
Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp
Vårterminen 2013
Handledare: Eva Fasth

Abstrakt

Författare: Cornelia Sköld

Titel: Jag väljer att gå i pappas fotspår - Social reproduktion och utbildning i ett individualiserat samhälle

Kandidatuppsats: SOCK01, 15 hp

Handledare: Eva Fasth

Sociologiska institutionen, vårterminen 2013

Studien har sin grund i ett statistiskt meddelande från Statistiska Centralbyrån, som visar på social reproduktion och snedrekrytering inom svenskt utbildningväsende. I dagens samhällsdebatter menar många att vi lever i ett individualistiskt samhälle. Dessa två utgångspunkter står i en dikotomi till varandra, och det inspirerade till att studera hur tre läkarstudenter vid Lunds universitet såg på sin skolgång i relation till detta. Genom kvalitativa intervjuer, med inslag av kritisk samhällsvetenskaplig metod, visade resultatet att intervjupersonerna har ett individualistiskt synsätt till stor del, även om de kan relatera exempelvis en lyckad skolgång till socioekonomisk bakgrund. Detta synsätt stämmer inte överens med statistiken och forskningen i övrigt. Dessa visar hur den sociala bakgrunden ökar i betydelse, istället för att minska. Dikotomin mellan dem inger en känsla av ett individualiserat samhälle samtidigt som det inte är en realitet och då kan riskerna med social reproducering hamna i skymundan.

Nyckelord: Social reproduktion, individualisering, utbildning, snedrekrytering

Innehåll

1. Inledning	4
1.1 Syfte & frågeställning.....	4
1.2 Begreppsdefinitioner	4
1.3 Tidigare forskning	5
2. Metod	6
2.1 Bakgrundsmaterial.....	6
2.2 Kvalitativ forskning	7
2.2.1 Kritisk samhällsvetenskaplig metod.....	8
2.2.2 Naturalistiskt idiom	9
2.3 Förförståelse/Forskarroll	9
2.4 Utförande	10
2.4.1 Urval.....	10
2.4.2 Praktiskt vid intervjuerna	11
2.4.3 Etik	12
3. Anthony Giddens - Ett individualiserat samhälle	12
3.1 Modernitet och högmodernitet	12
3.2 Självet i högmoderniteten	13
4. Pierre Bourdieu - Social reproduktion	15
4.1 Kapital	15
4.2 Habitus.....	15
4.3 Fält.....	15
4.4 Strategier och social reproduktion	16
5. SCB & Högskoleverkets statistiska meddelande	17
5.1 Om det statistiska meddelandet	17
5.2 SCB-undersökningens slutsatser	17
5.3 Skolverkets statistik.....	19
5.3.1 Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?	19
5.3.2 Likvärdig utbildning i svensk grundskola.....	20
6. Resultat	21
6.1 Intervjupersonerna presterade bra i skolan	21
6.2 Barndomsdrömmar	22
6.3 Svackor/vändningar	22
6.4 Lärarens roll.....	23
6.5 Motivation	24
6.6 Allmänt om utbildning.....	25
7. Analys och slutsats.....	26
7.1 Samhällets förändringar.....	26

7.2	Individualisering.....	27
7.3	Det sociala arvet	28
7.4	Slutdiskussion.....	29
8.	Sammanfattning	30

Figurförteckning:

Figur 1. Andelen högutbildade resp. förgymnasialt utbildade föräldrar i Sverige 2012 (sid. 18)

1. Inledning

Idén till den här studien kommer från ett statistiskt meddelande (SM) från Statistiska centralbyrån (SCB) och Högskoleverket (numera *Universitets- och högskolerådet samt Universitetskanslersämbetet*) som utkom 19 december 2012, som visar att föräldrarnas utbildningsnivå påverkar den egna utbildningen (SCB, 2012:1). Detta kommer att presenteras utförligt i senare avsnitt, men eftersom det i samhällsdebatten ofta hävdas att vi idag lever i ett individualiserat samhälle, där traditionella, kollektiva gemenskaper och tillhörigheter har lösts upp till förmån för alternativa valmöjligheter för varje enskild individ, väcks en hel del frågor vid granskandet av denna statistik.

Statistiken påvisar att den sociala bakgrunden påverkar utbildningsnivån, förmodligen mer idag än för 20 år sedan. Dessa slutsatser står i motsats till den teoretiska formuleringen av ett individualiserat samhälle där valmöjligheter får en mer betydande roll, medan kollektiva tillhörigheter minskar i betydelse. Vilken roll får social reproduktion i det individualiserade samhället? Hur reflekterar människor i dagens samhälle över dessa frågor? Många frågor väcks i denna dikotomi, och det är detta som är grunden till denna studie.

1.1 Syfte & frågeställning

Syftet med denna studie är att förstå mer om fenomenet social reproduktion i ett individualiserat samhälle. Med bakgrund främst utifrån sociologerna Anthony Giddens, Pierre Bourdieu och det statistiska meddelandet från SCB får den empiriska delen till uppgift att fördjupa kunskaperna om dikotomin mellan social reproduktion och ett individualiserat samhälle. Hur ser individer i dagens samhälle på sin skolgång? Har de den individualistiska verklighetsuppfattning, som exempelvis Anthony Giddens lägger fram? Vad säger det i så fall om social reproduktion? Detta är ämnat att vara en kvalitativ studie av hur tre läkarstudenter vid Lunds universitet upplevde sin skolgång och hur detta kan relateras till såväl social reproduktion som ett individualiserat samhälle. I metodavsnittet presenteras och motiveras studiens valda avgränsningar.

De övergripande perspektiven föranleder den övergripande frågeställningen: **Hur ser de tre läkarstudenterna på sin skolgång i relation till social reproduktion samt det individualiserade samhället?**

1.2 Begreppsdefinitioner

Vissa begrepp som används kan ha flera innebörder, och därför följer en kort definition av de centrala termerna.

Med **Individualisering/individualiserat samhälle** menas de samhälleliga och individuella strömningar som menar att uppfattningarna om självet och samhället har gått från

att kretsa kring kollektiva gemenskaper och identiteter till att kretsa kring enskilda individer, där de kollektiva gemenskapernas betydelse minskat. Detta är främst inspirerat av Anthony Giddens teori som presenteras i kapitel 3.

Klass/social klass är ett omdebatterat begrepp och har många möjliga definitioner men här kommer Pierre Bourdieus teorier (om kapital, fält, habitus) att användas och dessa presenteras i kapitel 4.

Med **Social/socioekonomisk bakgrund** menas antingen definitionen utifrån aktuell källa, då dessa begrepp främst används i relation till teorier och statistik i hjälpmaterial och bakgrundsmaterial, eller så syftar det till detsamma som social klass (se ovan).

Social reproduktion (socialt arv) syftar till hur den socioekonomiska/sociala bakgrunden/sociala klassen överförs från omgivningen. Det kan vara föräldrar som påverkar sina barn eller syskon som påverkar varandra. Det kan även vara samhällets normer, eller strukturer som reproducerar den sociala bakgrunden.

Med **Högutbildade föräldrar** menas, antingen definition utifrån källa, eller att minst en förälder har eftergymnasial utbildning.

Med **Snedrekrytering** menas den snedrekrytering till högre studier som syftar till att personer från viss social bakgrund oftare än andra når högre studier.

1.3 Tidigare forskning

De ämnesområden som berörs i denna studie är främst socialt arv, det individualiserade samhället och utbildning. Dessa ämnen är tämligen välstuderade inom sociologin men även inom andra vetenskaper. De har studerats var för sig samt i relation till varandra och därför presenteras forskning som berör det senare och som dessutom utkommit de senaste 10 åren, med några konkreta exempel.

Flera stora internationella undersökningar har studerat de berörda ämnesområdena, exempelvis PISA, TIMSS och PIRLS. PISA-undersökningen från 2009 visar exempelvis att Sverige ligger på en genomsnittlig nivå när det gäller likvärdighet i skolan, och att den socioekonomiska bakgrunden är en av de starkaste förklaringsfaktorerna till elevers resultat (OECD 2010). Bland annat har de tyska forskarna Andreas Ammermuller och Jorn-Steffen Pischke (2009), studerat peer-effekter med hjälp av materialet från PIRLS, som visar att den socioekonomiska bakgrunden är betydelsefull. När det gäller svensk forskning om socioekonomisk bakgrund och resultat i skolan finns många studier att nämna, de flesta menar att den socioekonomiska bakgrunden är en viktig faktor för resultaten och att den under 90-talet dessutom ökat i betydelse (se exempelvis Gustafsson & Yang-Hansen, 2011) medan andra menar att det är en oförändrad effekt (se exempelvis Böhlmark & Holmlund, 2010).

Pedagogen Dennis Beach skriver i en artikel (2009) om social reproduktion i gymnasieskolan, som visar hur olika gymnasieprogram reproducerar olika ”klasser”.

Forskning som berör den sociala reproduktionens inverkan på utbildningen i det individualiserade samhället är inte heller ett utforskat ämnesområde. En studie av statsvetaren Joakim Ekman om skola och demokrati visar hur läroplanens konstruktion och målsättningar förstärker individualiseringen i skolan, och hur detta kan leda till att ansvaret förskjuts från skola till elev (Ekman & Todosijevic, 2003). För elever i behov av särskilt stöd visar en studie av pedagogerna Joanna Giota och Olof Lundborg (2007) att det finns ett samband mellan hur väl dessa elever lyckas i skolan och huruvida de har högutbildade föräldrar. Ett annat exempel är pedagogen John Hatties studie om prestationer, som menar att hemmiljön påverkar resultaten. Han anser även att exempelvis låga förväntningar kan bli en självuppfyllande profetia (Hattie, 2009).

När det gäller snedrekrytering till högre studier i Sverige har ekonomen Eva Ranehill skrivit en litteraturöversikt (2002), som visar att social stratifiering har minskat i förhållande till jämförbara länder, men kvarstår gällande just högre studier. Ranehill slår fast att sannolikheten att gå vidare till högre studier har ett samband med social klass.

Forskning om hur eleverna själva upplever sin skolgång i relation till dessa ämnen är bristande, och därför har denna studie en plats att fylla.

2. Metod

Metodkapitlet inleds med en diskussion om bakgrundsmaterialet som används i studien. Därefter kommer en redogörelse för den valda metodiken, ett avsnitt om kvalitativ metod, kritisk samhällsvetenskaplig metod samt det naturalistiska idiomet. Slutligen presenteras utförande och tillvägagångssätt.

2.1 Bakgrundsmaterial

Den empiriska delen av denna studie försöker öka förståelsen om dikotomin mellan social reproduktion och individualisering, med utgångspunkt i SCB och Högskoleverkets statistiska meddelande, Anthony Giddens teori om det individualiserade samhället, Pierre Bourdieus teorier om social reproduktion samt statistik från Skolverket. Den kan således inte stå självständig.

Samhällsvetenskapen idag är sprungen ur en vetenskapstradition som går långt tillbaka i tiden, och ny forskning måste ta ställning till föregångarna. Det är inte enbart vetenskaplig metod som förändras utan även objektet för forskningen, samhället, som är under ständig förändring (Månsson, 2010:5-9). Klass har varit ett undersökningsområde för sociologin sedan dess födelse, och den kanske mest betydelsefulla teorin inom detta fält är Karl Marx

klassanalys som utvecklades i mitten av 1800-talet (Engdahl & Larsson, 2006:215). Sedan dess har detta ämne sysselsatt många forskare, och en av de mest betydande är Pierre Bourdieu som även studerat exempelvis reproduktionen av klass (Månsson, 2010:384). Sociologisk forskning om dagens samhälle går under olika traditioner och inriktningar. De flesta menar att moderniteten övergått i en ny era, dessa samhällsförändringar har gått under många olika beteckningar som exempelvis postmodernism, risksamhället, den andra moderniteten, informationsåldern, senmoderniteten, etc. (Engdahl & Larsson, 2006:273). Anthony Giddens hör till de som betecknar dagens samhälle som en senmodernitet, och samtidigt ett risksamhälle. Giddens är en av de största inom teorier om dagens samhälle, men här kan exempelvis även Zygmunt Bauman, Richard Sennett, Jürgen Habermas, Michel Foucault, Agnes Heller, Jean Baudrillard, Ulrich Beck, Manuel Castells och Imanuel Wallerstein nämnas som betydande (Engdahl & Larsson, 2006:273–275). I denna studie används Giddens och Bourdieus teorier eftersom de är bland de mest inflytelserika inom sina respektive områden.

Det statistiska meddelandet inspirerade till denna studie, och får därför en självklar plats. Den övriga statistiken används för att öka motiveringen till användandet av SM:et då de visar på samma resultat. Dessa resultat går dessutom i linje med den tidigare forskning som presenteras i första kapitlet, och därmed ökar dess relevans ytterligare.

2.2 Kvalitativ forskning

Samhällsvetenskaplig forskning delas ofta upp i två kategorier, kvantitativ och kvalitativ. Den kvantitativa forskningen är i regel mer positivistisk till sin natur, kvalitativ forskning syftar istället mer till att studera karaktären av ett fenomen och har ofta nedvärderats på grund av det positivistiska kunskapsideal som dominerar inom exempelvis naturvetenskapen (Widerberg, 2002:19, 24-25). Kvalitativ forskning använder sig gärna av grundliga motiveringar och redogörelser för att läsaren själv ska ha bästa möjligheter att värdera kunskapsanspråket (Widerberg, 2002:18). Den kvalitativa forskningen kopplas ofta till hermeneutik, som innebär en tolkningslära. Eftersom vi inte kan "förstå" naturen, på samma sätt som vi kan "förstå" människor, är detta något som är relativt knutet till humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen. Hermeneutiken är tolkningar av den "förståelse" vi har för andra människor, men hur vet man att dessa tolkningar är korrekta? Eftersom det är en subjektiv metodik går det inte att fastställa att andra skulle tolka fenomenet på samma sätt (Thurén, 2007:94–97).

Den kvalitativa forskningen öppnar upp för olika metoder, eller tillvägagångssätt, som ska ge svar på de frågor om fenomenet man studerar. Detta kan vara observationer, intervjuer, textanalyser, etc. En fördel med de kvalitativa tillvägagångssätten är att de går att kombinera med varandra för att ge en mer nyanserad bild av det fenomen man studerar (Widerberg,

2002:15–16). Eftersom den kvalitativa forskningen är subjektiv är det svårt att generalisera resultaten, däremot kan den ge upphov till hypoteser som sedan kan prövas kvantitativt. Kvalitativ forskning som inte kompletteras av kvantitativa studier kan därför ses som en sämre kunskapskälla. Å andra sidan kan man fråga sig huruvida positivistisk forskning verkligen lyckas finna någon säker kunskap? (Thurén, 2007:98).

2.2.1 Kritisk samhällsvetenskaplig metod

Mats Alvesson (professor i företagsekonomi) och Stanley Deetz (professor i kommunikation) presenterar en metodologi i boken "Kritisk samhällsvetenskaplig metod" (Alvesson & Deetz, 2000). Denna metod är en slags hybrid av två forskningstraditioner, å ena sidan har den sin grund i den kvalitativa forskningen, å andra sidan i kritisk teori och postmodernism. Kritisk teori och postmodernism fokuserar på ifrågasättande av diskurser, ideologier, samhällsordningar, institutioner och dominerande praktiker;

"Kritisk forskning syftar generellt till att rubba den rådande sociala verkligheten och ge impulser till frigörelse från eller motstånd mot det som dominerar och hindrar människor från att fritt fatta beslut" (Alvesson & Deetz, 2000:7).

"Många av de mest inflytelserika kritiska teoretikerna är kända för sitt ointresse för empiriskt arbete" (Alvesson & Deetz, 2000:8). Den metod som Alvesson och Deetz presenterar förenar den kvalitativa forskningens intresse för empiri med den kritiska teorins och postmodernismens intresse för teoretiska utgångspunkter (Alvesson & Deetz, 2000:7). Den kritiska metoden har tre uppgifter; insikt, kritik och transformativ omvärdering;

"Den första uppgiften söker undvika ett totaliserande tänkande genom att rikta uppmärksamhet mot lokala processer, den andra närsynthet genom att se på helheten, och den tredje hyperkritik och negativitet genom att ta föreställningarna om kritisk pragmatism och positivt handlande på allvar" (Alvesson & Deetz, 2000:24).

Den empiriska delen i den här studien syftar till att uppfylla den första uppgiften, insikt. Genom kvalitativa intervjuer är förhoppningen att få en djupare kunskap om det valda fenomenet. Bakgrundsavsnittet, där Anthony Giddens och Pierre Bourdieus teorier presenteras, ger ett bredare perspektiv av fenomenet, medan analysdelen ska bidra med ett konstruktivt perspektiv. Den kritiska samhällsvetenskapliga metoden är en metodologi som passar denna studie, eftersom den teoretiska delen väger minst lika tungt som den empiriska, samtidigt som ett kritiskt förhållningssätt genomsyrar hela arbetet. Det uppstår i teorin en dikotomi mellan socialt arv och ett individualiserat samhälle, som väcker många frågor. Den empiriska delen kan ses som ett hjälpmedel till att besvara dessa.

2.2.2 Naturalistiskt idiom

Sociologerna Jaber F. Gubrium och James A. Holstein beskriver i ”The New Language of Qualitative Method” (1997) fyra idiom inom kvalitativ metod;

“It’s about what Clifford Geertz, in the opening epigram, refers to as ‘idioms’ of reality. It considers the way the language of qualitative method relates to how researchers view and describe social life” (Gubrium & Holstein, 1997:5). Denna studie använder sig av det naturalistiska idiomet, som syftar till att förstå det fenomen man studerar utifrån dess egen natur. Det passar denna studie eftersom att det är en kvalitativ studie som syftar till att förstå hur läkarstudenterna ser på sin skolgång, där intervjupersonerna själva blir den givna källan.

“Empirical inquiry must first of all respect the boundaries of real life, but at the same time penetrate them to reveal what is held in store” (Gubrium & Holstein, 1997:7).

När man studerar ett socialt fenomen enligt naturalism är nyckelinformanter viktiga, det är ett sätt för forskaren att vara en del av fenomenet samtidigt som man studerar det (Gubrium & Holstein, 1997:25,28). Naturalister lyssnar på informanternas uppfattningar för att kunna tolka meningen, informanterna ses som experter. Det är inte bara informanternas ord som är av vikt, utan även deras miljö. För att på riktigt förstå informanterna, måste man även ha en förståelse för deras kontext. Forskaren måste vara i informantens ”värld” och vara en del av händelserna (Gubrium & Holstein, 1997:24–25). Eftersom denna studie behandlar minnen, hur informanterna ser på sin skolgång, finns ingen möjlighet att vara på plats ”i deras värld”. Det gör att informantens roll blir ännu viktigare, och att forskaren måste försöka förstå miljön utifrån informantens berättelser istället. Forskarens roll blir sedan att representera informanterna och tolka deras uppfattning, som en slags dubbel hermeneutik (Gubrium & Holstein, 1997:34–36).

2.3 Förförståelse/Forskarroll

En viktig del för att säkra sitt kunskapsanspråk är, som sagt, att redogöra och motivera för tillvägagångssätten. En annan viktig del är att redogöra för forskarrollen, hur påverkar jag studien? Objektivitet och positivistisk kunskap står ofta som ideal inom vetenskapen, det är emellertid också omdiskuterat ifall det går att uppnå någon objektiv, säker kunskap. Men innebär det att forskningen är subjektiv? Ett sätt att undvika en subjektiv forskning är att reflektera över sin egen roll, och inse att man tolkar fenomen utifrån bestämda referensramar (Holme & Solvang, 1997:72–73; Alvesson & Deetz, 2000:73–80).

Även om läkarstudenter skiljer sig från sociologstudenter så har jag mycket gemensamt med mina intervjupersoner, eftersom de alla är, precis som jag, studenter vid Lunds universitet och dessutom i ungefär samma ålder. Detta innebär att jag har en närhet till fältet, och det är då viktigt att vid exempelvis intervjuer och analyser ha detta i åtanke. När

intervjupersonerna berättar något som jag kan känna igen mig i är det viktigt att inte låta min förförståelse läsa in mer till vad de faktiskt berättar. Istället passar följdfrågor bra, som exempelvis ”på vilket sätt?” eller ”hur menar du då?” (Holme & Solvang, 1997:105).

2.4 Validitet

Som tidigare påpekats är det viktigt att noggrannt redogöra för och motivera tillvägagångssättet för att öka kunskapsanspråket. Detta är även viktigt för validiteten, dvs att man verkligen undersöker det man vill undersöka (Thurén, 2007:24). Genom att noggrannt beskriva hur undersökningen gått till, är förhoppningen att trovärdigheten ökar. De resultat som framkommer är inte generaliserbara, utan gäller enbart för den valda urvalsgruppen. Däremot kan intressanta slutsatser inspirera till en kvantitativ studie som kan tala för ett bredare urval.

2.5 Utförande

Nedan följer en genomgång av den mer praktiska delen i den empiriska studien. En genomgång av detta är viktig för att läsaren ska få ökad förståelse för resultatet. Den empiriska studien består av tre intervjuer med läkarstudenter i Lund, och nedan följer presentation av urval, praktiskt vid intervjuerna och slutligen ett etikavsnitt.

2.5.1 Urval

Den empiriska delen i denna studie består av tre intervjuer, med två män och en kvinna. Intervjupersonerna är i åldrarna tjugotvå till trettio. De kriterier som ställdes upp för att kvalificera sig som intervjuperson är uppställda med bakgrund i det statistiska meddelandet från SCB, som beskrevs ovan. Dessa kriterier är att de studerar till läkare vid Lunds universitet och att de är under 35 år. Vissa delar ur SM:ets statistik gäller endast nybörjare vid högre studier, och en av intervjupersonerna uppfyller inte detta krav så det är viktigt att tänka på i både resultat och analys. Det innebär att denna intervjuperson inte finns representerad i statistiken, men då personen passar in i kriterierna i övrigt är det inte helt orimligt att statistiken är betydande ändå.

Intervjupersonerna har gått ut både grundskola och gymnasium, vilket är en fördel då en person som gått ut skolan har haft tid att reflektera kring sin skolgång i högre grad än de som fortfarande går i skolan, men intervjupersonerna får inte heller var för gamla. Det finns många risker att resultatet blir missvisande, till exempel om personerna gick ut skolan för länge sedan. Denna studie syftar till att undersöka individer som gått i skolan under den senmoderna epoken, dessutom gäller statistiken från SCB personer som är yngre än 35 år. Jag hade kunnat ställa upp fler kriterier för att avgränsa undersökningsgruppen, men då SCB:s statistiska meddelande gäller denna grupp så är det tacksamt att använda sig av samma

urvalskriterier för att kunna relatera dem till varandra. Eftersom detta är en kvalitativ studie kommer jag inte att kunna generalisera resultaten för hela urvalsgruppen, och därför är det heller inte fråga om att göra något slumpmässigt urval (Holme & Solvang, 1997:101).

För att hitta intervjupersoner tog jag kontakt med kåren Medicinska Föreningen i Lund via e-post (se Bilaga 1). Jag fick kontakt med ordförande i kåren som fungerar som en gatekeeper, en kontaktperson. Ordförande i kåren postade en förfrågan på det sociala nätverket Facebook, samt deras egen hemsida. I förfrågan stod det bland annat vad undersökningen gällde, hur lång tid den skulle ta, vilka kriterier som fanns uppställda samt kontaktuppgifter till mig (se Bilaga 1).

2.5.1.1 Intervjupersonerna

Intervjupersonernas kallas IP01, IP02 och IP03. IP01 är 22 år gammal och kommer från en liten stad i mellansverige. IP01s föräldrar är rektor respektive musiker i symfoniorkester. IP02 är 30 år gammal, kommer från en förort till en storstad och IP02s föräldrar är arbetsterapeut och ingenjör. IP03 är 24 år, uppväxt i en storstad och IP03s föräldrar är psykolog respektive sjuksköterska med påbyggnadsutbildning. Alla intervjupersoner kommer från trygga hemmiljöer med högutbildade föräldrar.

2.5.2 Praktiskt vid intervjuerna

Alla intervjuer varade i en knapp timme, och tog plats i ett grupprum. Där finns risk att en förhörs känsla uppstår, så för att avdramatisera situationen bjöd jag på fika under intervjuerna. En förhörs känsla skulle kunna bidra till att man känner sig utsatt, och vill försvara sig, det kan kort sagt göra att man inte är lika avslappnad och ärlig i svaren. Jag spelade in intervjuerna på en dator. Avdramatiseringen är viktig för att få så autentiska svar som möjligt. Intervjupersonen är helt anonym, och det är viktigt inte bara för autenciteten i intervjun, men även för den etiska delen. I intervjun lät jag intervjupersonen ta störst plats, för att komma så nära dennes uppfattning som möjligt. Frågorna ställdes allmänt och öppna, så det var upp till intervjupersonen att hitta bästa möjliga svar och själv hitta tyngdpunkten i sin berättelse.

Själva intervjun hade en semistruktur, vilket innebär att jag hade några fasta frågor, men att tyngdpunkten skulle ligga vid deras berättelser. Genom att ha en semistrukturerad intervju där fokus ligger vid intervjupersonernas berättelser utifrån några centrala teman finns utrymme för intervjupersonerna att inte bara redogöra utan även argumentera för sin uppfattning och sina åsikter. Detta kan bidra till att intervjupersonen upplever att jag lyssnar och tar henne eller honom på allvar, vilket kan leda till en tillitsfull relation som är meningsfull för oss båda (Holme & Solvang, 1997:105). Om jag istället enbart hade använt mig av fasta frågor finns en risk att det bidragit till förhörs känslan. Trots att jag då hade kunnat ställa alla frågor likadant under alla tre intervjuer var mitt syfte inte att generalisera

resultaten, utan att nå en bred förståelse. Intervjun bestod av fyra delar där den första bestod av några korta allmänna frågor om dem, exempelvis om deras ålder och uppväxt. De andra delarna är indelade efter skolgången, dvs, först ”de tidiga skolåren” som syftar till låg- och mellanstadiet. Därefter kom frågor om högstadiet för att avslutas med gymnasiet och övrigt.

2.5.3 Etik

Vid forskning som berör människor är etik viktigt, inte minst för att intervjupersonerna inte är studieobjekt utan medmänniskor. Intervjupersonernas integritet måste skyddas, därför är tystnadsplikt och anonymitet angelägna. Det är även viktigt för att det insamlade materialet ska bli så autentiskt som möjligt, om intervjupersonerna kände sig otrygga eller att de inte kunde lita på mig så skulle deras berättelser kunna påverkas av det (Holme & Solvang, 1997:32). Därför har denna studie haft ett standardiserat ”öppningsmeddelande” vid varje intervjutillfälle. Meddelandet inleds med kort information om intervjun, för att de ska veta vad den kommer att innehålla. Sedan följer information om hur anonymiseringen går till. Detta bidrar förhoppningsvis även till den tillit som är viktig mellan respondent och forskare (Holme & Solvang, 1997:105). Jag informerar om att ljudupptagningarna kommer att raderas efter transkriberingen, och även att all information i transkriberingen, som kan leda till intervjupersonen, kommer att koda så att det inte går att lista ut (exempelvis finns inga namn istället står IP01). Vi har haft mailkontakt, och jag informerade intervjupersonerna om att jag kan radera mailen men inte garantera att de plockas bort från servrar och liknande. Avslutningsvis informerar jag dem om att de när som helst kan dra sig ur studien.

3. Anthony Giddens - Ett individualiserat samhälle

Sociologen Anthony Giddens beskriver i boken *Modernitet och självidentitet – självet och samhället i den senmoderna epoken* (1997) dagens samhälle som en högmodernitet, där den samhällsliga utvecklingen hänger samman med utvecklingen av självet. Förändringarna från moderniteten till det Giddens kallar högmoderniteten påverkar ”...ända in i självets kärna” (Giddens, 1997:45). Detta avsnitt kommer att presentera huvuddragen i Giddens teorier, först presenteras övergången från modernitet till högmodernitet och sedan avslutas avsnittet med hur självet påverkas av detta.

3.1 Modernitet och högmodernitet

Med modernitet menar Giddens både de institutioner och beteendemönster som växt fram i Europa efter feodalismen, som är starkt influerad av industrialismen och kapitalismen. Tre element utgör grunden för de snabba och radikala förändringarna i samhället. Det första är åtskiljandet av tid och rum, som innebär en gemensam tidsuppfattning, vilken separerar tiden

från rummet och möjliggör nya tidsrumkombinationer. Det andra är urbäddning, med det menar Giddens abstrakta system, såsom expertsystem och symboliska tecken (så som pengar) som en förutsättning för en global värld. Det tredje elementet är institutionell reflexivitet som syftar till de strömningar av rationalitet och skepticism som präglat många moderna institutioner (Giddens, 1997:26–31).

Dessa tre element utgör även grunden för globaliseringen som är central för moderniteten. I den globala världen finns en dialektik mellan det lokala och globala. Det avlägsna kommer allt närmare genom ett ökat informationsflöde som öppnar upp för utvecklingen av media och kommunikation;

”Globaliseringen innebär – åtminstone vad gäller konsekvenserna av vissa urbäddningsmekanismer – att ingen kan ’hoppa av’ de omvandlingar moderniteten skapar; det gäller exempelvis de globala riskerna för kärnvapenkrig eller miljökatastrofer.” (Giddens, 1997:32)

Det är dessa karaktärsdrag som ligger till grund för det samhälle vi lever i idag, en del betecknar det som en senmodernitet medan Giddens kallar det för en högmodernitet. Det är ett globaliserat samhälle som är ett apokalyptiskt risksamhälle, där risker som kan få förödande konsekvenser introduceras, exempelvis kärnvapen. I traditionella samhällen orienterade man sig mot det förflutna för att hantera risker, medan vi i dagens samhälle snarare orienterar oss mot framtiden. Giddens menar att vi på många sätt koloniserar framtiden genom riskbedömningar och sannolikhetskalkyler. Samtidigt ökar skepticismen, där man ifrågasätter huruvida det går att uppnå någon säker kunskap, och detta motsäger förutsägbarheten i riskbedömningar och sannolikhetskalkyler (Giddens, 1997:12, 41-42, 136). Det högmoderna samhället är ett samhälle som tuktat naturen, inget är längre vilt. Det är en globaliserad, gemensam värld som samtidigt är mer fragmenterad än tidigare;

”Att leva i högmodernitetens värld är att leva i en miljö av möjligheter och risker – de två följeslagarna till ett system som inriktat på dominans över naturen och det reflexiva skapandet av historien.” (Giddens, 1997:133).

3.2 Självet i högmoderniteten

Förändringarna av självet följer på många sätt samhällsförändringarna i stort, och Giddens menar att självet blir ett *”...reflexivt projekt”* (Giddens, 1997:45) i högmoderniteten. Med detta menar han att identitetens utveckling inte längre är lika förutsägbar som i traditionella samhällen, på grund av den mångfald av möjligheter som högmoderniteten bidragit till. Skapandet av en personlig livsstil blir en fråga om vem man vill vara och hur man ska handla;

”En livsstil kan definieras som en mer eller mindre integrerad uppsättning praktiker som en individ följer, inte bara därför att sådana praktiker tillfredsställer nyttobehov, utan

därför att de ger en materiell inramning till en speciell berättelse om självidentiteten.” (Giddens, 1997:101).

De abstrakta system, som är en del av urbäddningsmekanismen i samhället, fungerar här, i form av exempelvis rådgivning och terapi, som stöd i skapandet och upprätthållandet av sin identitet. Kontinuitet i händelser skapar en trygghet som Giddens kallar för ontologisk trygghet. Det är något naturligt hos människan, som återfinns ända ner i spädbarnsålder. Giddens menar att vi föds med existentiell ångest, och det enda som kan råda bot på detta är tillit. I spädbarnsåldern återfinns denna tillitsrelation i rutiner och vanor etablerade av de tidiga omsorgspersonerna. Därför är rutiner och vanor som livsstilarna genererar viktig för känslan av trygghet, men de är samtidigt öppna för revideringar genom den ökande reflexiviteten (Giddens, 1997: 45-52).

Den ontologiska tryggheten fungerar även som en avskärningsmekanism mot existentiell ångest som exempelvis risker kan innebära. Livet är fyllt av risker och för att inte lamslås av ångest kopplar vi bort riskerna, de försvinner alltså inte utan fungerar istället som en ”...emotionell vaccinering” (Giddens, 1997:52). Riskerna kan dock återkopplas när de blir aktuella, exempelvis går de flesta människor kanske inte runt och tänker att de kan drabbas av dödlig cancer, men ifall det skulle hända någon i ens närhet så återkopplas risken. Det gör att existentiella frågor hamnar på agendan, och detta är grunden till de stora sociala rörelserna som återfinns i högmoderniteten (Giddens, 1997:238–245).

Livsplaneringen, den personliga varianten av kolonisering av framtiden, innebär att med hjälp av framtid och historia, reflexivt och autentiskt väga möjligheter mot risker för att inte upprepa misstag. Överlag är högmoderniteten ett samhälle med stort fokus på val och detta ligger till grund för en ny sorts politik som Giddens menar är nödvändig idag. Han kallar det för ”livspolitik”, som ska ha ett stort fokus på möjligheterna att välja livsstil. Denna nya politik ska skilja sig från den traditionella emancipatoriska politik som traditionellt varit ledande. Där den emancipatoriska politiken fokuserar på livsmöjligheter ska istället livspolitikerna fokusera på livsstilar (Giddens, 1997:248–271).

Det samhälle som Giddens beskriver är ett samhälle där individen slagit sig fri från kollektiva tillhörigheter, det är ett individualiserat samhälle med en optimistisk syn på val och möjligheter där faror och risker noga övervägs genom en ökad reflexivitet. Det är dessa samhällsdrag som ligger till grund för det som vidare kommer att benämnas som ett individualiserat samhälle.

4. Pierre Bourdieu - Social reproduktion

Medan Giddens menar att kollektiva tillhörigheter luckrats upp till förmån för det individuella valet finns det fortfarande mycket som tyder på att den sociala bakgrunden har en stark påverkan i människors liv. Denna presentation av Bourdieus teorier utgår från sociologen Donald Broadys framställning i boken *Sociologi och epistemologi – om Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* (1991). Bourdieus teorier består av tre huvudkomponenter: kapital, habitus och fält. Dessa kommer att först presenteras kort och sedan påvisas hur de tillämpas och samverkar samt hur de relaterar till social reproduktion.

4.1 Kapital

Bourdies kapitalbegrepp inbegriper olika sorters kapital och syftar till ”...värden, tillgångar eller resurser” (Broady, 1991:169). Vidare finns det två kapitalkategorier; symboliskt och socialt kapital. Symboliskt kapital är en bred kategori och innefattar ”...det som av sociala grupper erkännes som värdefullt och tillerkännes värde” (Broady, 1991:169). Till denna kapitalkategori hör exempelvis ekonomiskt och kulturellt kapital, som är bland de mest bekanta kapitalformerna. Det kulturella kapitalet kan vara exempelvis utbildning eller vokabulär och är viktigt eftersom det används för att analysera dominansförhållanden. Det sociala kapitalet syftar snarare till förbindelser med andra människor, kontakter, som inte kan lagras i materiella tillgångar och skiljer sig därmed från de symboliska kapitalen (Broady, 1991:169–170).

4.2 Habitus

Habitus är ett ”...system av dispositioner” (Broady, 1991:225), och kan jämföras med livsstil och personlighet även om dessa inte är synonyma till begreppet. Habitus är resultatet av minnen och erfarenheter, ett sätt att röra sig och tänka på. De genererar nya strukturer utifrån nya erfarenheter i relation till de strukturer som habitus redan innehåller. Habitus är inte bara strukturer som styr handlande och tänkande utan kan även fungera som kulturellt kapital förkroppsligat, ifall ens habitus anses värdefullt (Broady, 1991:226). Bourdieus habitusbegrepp används för att undersöka ”...individens och grupperns system av dispositioner” (Broady, 1991:229) och ”...system av sociala positioner” (Broady, 1991:229).

4.3 Fält

Ett fält är ett system av en social grupp med gemensamma intressen, och den dynamik som detta genererar. Det är ett slagfält med en hierarkisk ordning och specialiserade agenter, där man slåss om ett gemensamt intresse. Det finns alltså lika många fält som det finns intressen, men ett av de mest använda fälten är det sociala rummet som symboliserar samhället. Det

används för att analysera dominansförhållanden i samhället, tillsammans med kapital och habitus (Broady, 1991:272).

4.4 Strategier och social reproduktion

Bourdieu använder sig av dessa tre huvudkomponenter för att analysera samhället, och då även kunna undersöka exempelvis dominansförhållanden. Han skriver ganska sparsamt och inkonsekvent om klass, men en indelning han gjort är den folkliga klassen, medelklassen och den dominerande klassen. I analysen av dominansförhållanden, eller klass, är det vanligast att ställa det kulturella kapitalet mot det ekonomiska kapitalet. Genom att ställa det ekonomiska kapitalet mot det kulturella i det sociala rummet (fältet) får vi en horisontell axel, där positionen avslöjar ”klasstillhörigheten”. Den dominerande klassen i Frankrike, där Bourdieu verkade, utgörs främst av de stora företagen och universitetsprofessorer vid de mest ansedda lärosätena, eftersom de innehar de högsta värdena av ekonomiskt respektive kulturellt kapital. Om man dessutom beaktar habitus för att definiera en position på fältet så får vi en heltäckande analys över hur exempelvis klass kan se ut. Som tidigare nämnts är detta ingenting statistiskt, utan alla fält är ett slags kraftfält med kamper om att ackumulera kapital (Broady, 1991:171–172, 179, 214).

Bourdieu menar att ditt habitus möjliggör för ett bestämt register av strategier, främst i form av kapitalkonvertering och värdesättning av kapital, i mer eller mindre medvetna strider. Strategierna används för att bevara tillgångar, utöka tillgångar eller förhindra andra åtkomst till tillgångar. Det är främst den dominerande klassen som styr dessa kamper, man skulle kunna säga att de sätter agendan. I den dominerande klassen innehar man ofta ett visst kapital och då även;

”...möjligheterna att utnyttja en viss art av kapital för att skaffa sig en annan mer räntabel eller legitim art av kapital, utan att det första kapitalinnehavet för den skull behöver gå förlorat” (Broady, 1991:179).

Kapitalkonvertering kan även fungera för att få tillträde till ett nytt fält, exempelvis genom sociala förbindelser (Broady, 1991:276). En annan strategi är smak och avsmak, som också syftar till den dominerande klassens ”rätt” att avgöra vad som anses smakfullt genom att ha avsmak för lägre klassers smak, och själva inneha god smak. Smaken fungerar också på det viset att man har smak för det som är inom räckhåll, det vill säga att ens habitus bestämmer smak (Bourdieu, 1993:264–265).

Dessa strategier utvecklas även till reproduktionsstrategier, det vill säga att nästa generation ska ta över både kapital och strategier. Strategierna är ingen produkt av en medveten, rationell kalkyl, utan är ett resultat av samverkan mellan kapital, habitus och fält och kan således påverka exempelvis vad du vill utbilda dig inom (Broady, 1991:180).

5. SCB & Högskoleverkets statistiska meddelande

Den 19 december 2012 kom ett statistiskt meddelande från SCB med statistik om högskolenybjörjare och deras föräldrars utbildningsnivå. Här konstateras att;

”Andelen som påbörjar högskoleutbildning ökar med föräldrarnas utbildningsnivå, från 21 procent om föräldrarna hade enbart en förgymnasial utbildning till 84 procent om de istället hade en forskarutbildning” (SCB 2012:1).

I detta avsnitt följer en presentation av det statistiska meddelandet.

5.1 Om det statistiska meddelandet

Det statistiska meddelandet (SM) ingår i statistik över;

”...Studenter och examina på grundnivå och avancerad nivå” (SCB 2012:87) och syftet är att *”...redovisa föräldrarnas utbildningsnivå för olika nybjörjargrupper i högskolan [...] och för vissa årskullar beskriva påbörjad svensk högskoleutbildning vid viss ålder efter föräldrarnas utbildningsnivå”* (SCB 2012:87).

SM:et har fem redovisningsgrupper, men denna studie fokuserar på statistik över två av dem. De som uteslutits är statistik över forskarutbildningar samt statistik över 25-åringar. De två grupper används är nybjörjare yngre än 35 år i högskoleutbildning (främst yrkesexamensprogram) läsåren 2001/02-2011/12, samt årskullar födda 1974-1990 (SCB 2012:87).

Uppgifterna är samlade från Universitets- och högskoleregistret, Registret över totalbefolkningen (RTB), Flergenerationsregistret samt Registret över befolkningens utbildning (SCB 2012:87). I vissa fall finns ingen uppgift om föräldrarnas utbildningsnivå, anledningen är oftast att föräldrarna är födda utomlands och svenska register har därför inga uppgifter om dem (SCB 2012:90-91). Föräldrarnas högsta utbildning avser *”den förälder som hade den högsta avklarade utbildningen, klassificerad enligt nivå i svensk utbildningsnomenklatur (SUN)”* (SCB 2012:5). Med *”högutbildade föräldrar”* avses att minst en förälder har minst en treårig eftergymnasial utbildning (SCB 2012:5). Statistiken visar på social snedrekrytering och med det menas;

”Social snedrekrytering till högre studier förekommer då individer från vissa sociala ursprung oftare än andra når högre utbildningsnivåer” (SCB 2012:6).

5.2 SCB-undersökningens slutsatser

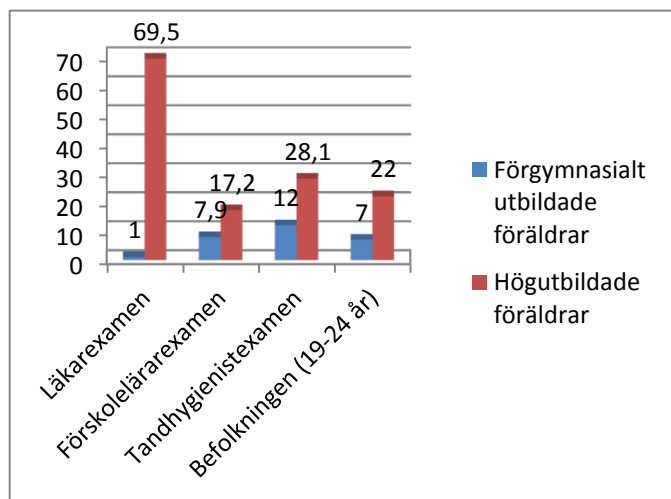
Sveriges befolknings utbildningsnivå har stigit, exempelvis har antalet högskolenybjörjare ökat från 78 300 läsåret 2001/02 till 92 300 läsåret 2011/12 (SCB 2012:7). Det finns en underrepresentation av andelen högskolenybjörjare med enbart förgymnasialt eller kortare gymnasialt utbildade föräldrar, denna underrepresentation har ökat för de med föräldrar som

har en kortare gymnasial utbildning. I vilken ålder man påbörjar sina högskolestudier har också ett samband med föräldrarnas utbildningsnivå. Ju yngre högskolenybörjarna är, desto större andel högutbildade föräldrar har de, exempelvis för högskolenybörjarna läsåret 2011/12 var andelen 21-åringar med förgymnasialt utbildade föräldrar 2,8 procent, medan andelen med högutbildade föräldrar var 39,7 procent. I åldrarna 30-34 år var andelen med förgymnasialt utbildade föräldrar däremot 13,4 procent medan andelen med högutbildade föräldrar var 14,9 procent (SCB 2012:8).

De som studerar medicin/odontologi är den grupp som, med 55 procent, har högst andel högutbildade föräldrar. Lägst andel högutbildade föräldrar finns inom undervisning, 21 procent. SM:et jämför de yrkesexamensprogram som har minst 200 nybörjare 2011/12, och då visar det sig att 70 procent av Läkarexamensnybörjarna har högutbildade föräldrar mot endast 17 procent av Förskolelärarybörjarna. Från årskullen 19-34 år, i hela befolkningen, hade 24 procent högutbildade föräldrar. Det innebär att läkarstudenterna med högutbildade föräldrar är överrepresenterade medan förskolelärarstudenterna är underrepresenterade i jämförelse med befolkningen. Inom nästan alla yrkesexamensprogram har andelen studenter med högutbildade föräldrar ökat mellan 2001/02 och 2011/12 (SCB 2012:11-12).

Hos läkarstudenterna hade 67 procent högutbildade föräldrar läsåret 2001/02 en andel som steg till 69,5 procent 2011/12. 2001/02 hade 3 procent av läkarstudenterna föräldrar med endast förgymnasial utbildning medan denna siffra sjönk till 1 procent läsåret 2011/12 (SCB 2012:46-48).

Hos befolkningen i åldern 19-34 år hade 15,0 procent förgymnasialt utbildade föräldrar år 2001, medan 19,6 procent hade högutbildade föräldrar. År 2012 hade 7,0 procent förgymnasialt utbildade föräldrar medan 22 procent hade högutbildade föräldrar (SCB 2012:86). Detta visar att det inte bara skiljer sig mellan de olika yrkesprogrammen utan även skiljer sig från befolkningen, och därmed visar på en snedrekrytering till högskolan. I Figur 1., ser man tydligt hur läkarexamensstudenterna har en överrepresentation av högutbildade föräldrar, samt en underrepresentation av förgymnasialt utbildade föräldrar.

Figur 1. Andelen högutbildade resp. förgymnasialt utbildade föräldrar hos nybörjare vid yrkesexamensprogram på högskola i Sverige 2012 (SCB 2012:46-48, 86)

5.3 Skolverkets statistik

I detta avsnitt kommer statistik från Skolverket presenteras som komplement till det statistiska meddelandet från SCB. Även denna statistik visar hur social bakgrund får allt större betydelse för elevers utbildning.

5.3.1 Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?

Svenska elevers resultat i internationella kunskapsmätningar har sjunkit från början av 90-talet, då de var väldigt goda. På initiativ från Skolverket har en kunskapsöversikt tagits fram för att svara på vad som ligger bakom förändringarna. Utifrån en sammanfattande analys gjord av Skolverket, med forskare från olika forskningsmiljöer kommer deras resultat att kort presenteras (Skolverket, 2009:3). Rapporten beskriver fyra faktorer som påverkat de svenska elevernas försämrade resultat i kunskapsmätningar; segregering, decentralisering, differentiering samt individualisering.

Segregeringen i svenska skolor har ökat, från att ha setts som en likvärdig skola i internationella jämförelser visar forskningen att elevsammansättningen blivit mer homogen medan skillnaden mellan skolor och olika elevgrupper ökat när det gäller elevernas resultat. Både antalet friskolor och boendesegregationen har ökat sedan början på 90-talet vilket har bidragit till att skolsegregationen ökat (Skolverket, 2009:18). Rapporten visar även att gruppskillnaderna ökat markant, och att den sociala bakgrunden spelar en större roll, *"...framför allt utifrån föräldrarnas utbildningsnivå"* (Skolverket, 2009:19). Rapporten åskådliggör att elevens skola har ökad betydelse för prestationer, och en orsak kan vara omgivningens inverkan. Rapporten skriver om en *"kamratverkan"* (Skolverket, 2009:20) som innebär att en elevs resultat kan påverkas av kamraternas prestationer, och att detta är mest betydande för lågpresterande elever. Lärarens förväntningar har även betydelse, särskilt om förväntningarna baseras på olika kategorier av elever, exempelvis höga förväntningar på svenska elever med högutbildade föräldrar (Skolverket, 2009:20). Detta är i linje med den tidigare forskningen som kortfattat presenterats innan.

I början av 90-talet kommunaliserades grundskolan för att underlätta resursfördelning efter behov. De studier som finns visar på stora skillnader både inom och mellan kommuner när det gäller resurser till skolan. De visar även på hur skolor med sämre förutsättningar utifrån exempelvis socioekonomisk bakgrund inte tilldelas mer resurser för särskilt stöd (Skolverket, 2009:25). Mot bakgrund i den ökande skillnaden mellan skolor när det gäller resultat, och den ökande homogeniteten i elevsammansättningen i skolorna, får resursfördelningen en större betydelse. Det är inte bara resurser i sig som kan förklara skillnader i elevernas resultat, utan även hur de används och fördelas (Skolverket, 2009:27).

En huvudprincip i skolförfattningarna är att skolan ska organiseras integrerande, och trots att svensk skola har en sammanhållen grundskola visar rapporten att det även sker en differentiering. Det gäller främst elever i behov av särskilt stöd, där skolorna ofta hanterar detta med särskiljande lösningar som kan fungera som inlåsningseffekter och dessutom vara stigmatiserande. Elever i behov av särskilt stöd tenderar att hamna i en *"specialundervisningskarriär"* (Skolverket, 2009:34), en slags alternativ skolgång, som ofta slutar på det individuella gymnasieprogrammet;

"Framför allt framträder en tydlig tendens att individualisera problem i elevers skolsituation. Ofta förbises orsaker i skolmiljön och istället ser skolor och lärare i många fall eleverna som de enda bärarna av problemen" (Skolverket, 2009:32). Det visar sig även att det finns ett samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och hur väl en elev i behov av särskilt stöd lyckas i skolan (Skolverket, 2009:34).

Under 90-talet förändrades styrdokumentet till grundskolan, de skulle bli mer individualiserande, och öppnade upp möjligheterna för lärarnas egna tolkningar om hur undervisningen ska genomföras för att kunna utformas efter elevernas olika behov, förutsättningar och erfarenheter. Det visar sig i rapporten från Skolverket att detta snarare har inneburit en ansvarsförskjutning från lärare till elev, där individuella arbetsformer får mer utrymme på bekostnad av undervisning i helklass. Det innebär även att socioekonomiska faktorer får en större roll som *"...föräldrarnas utbildning och kulturella kapital"* (Skolverket, 2009:39). Det leder även till att eleverna går miste om lärarens kompetens, som forskningen visar är viktig för elevernas resultat (Skolverket, 2009:42). I de skolor där relationen mellan elever och lärare är god fungerar individualiseringen bättre, men förutsätter att skolan har ansvar för alla elever snarare än förskjuter ansvaret till eleverna själva (Skolverket, 2009:43).

5.3.2 Likvärdig utbildning i svensk grundskola

I april 2012 utkom en rapport från Skolverket om likvärdig utbildning i svensk grundskola. Den visade att likvärdigheten sakta försämrats och att *"valfrihetsreformerna i början på 1990-talet sannolikt har haft en viss betydelse för denna utveckling"* (Skolverket, 2012:3). Rapporten från 2012 bygger på betygsdata från 1998-2011 och studier som PISA, TIMSS och PIRLS (Skolverket, 2012:3). Rapporten menar att detta var ett misslyckande då; *"Utgångspunkten är att elevers möjligheter att uppnå goda studieresultat i så liten grad som möjligt ska bero på elevers bakgrund eller vilken skola de går i"* (Skolverket, 2012:6).

I linje med den kunskapsöversikt från Skolverket 2009, som presenterades ovan, visar denna rapport att det skett en spridning mellan olika skolors genomsnittliga resultat, och att andelen som är obehöriga till gymnasieskolan respektive elever som når maximalt meritvärde ökat. Det visar sig att betydelsen av den socioekonomiska bakgrunden är stor, och dessutom får

ökande betydelse för elevernas resultat. Skolorna blir även mer segregerade efter socioekonomisk och utländsk bakgrund. Eleverna blir sorterade efter *"dolda egenskaper"* (Skolverket, 2012:7) som exempelvis föräldrarnas engagemang eller elevernas studiemotivation. Rapporten visar även att kamratverkan och lärarens förväntningar påverkar, samt att elevens förväntade resultat är högre på skolor med högre andel elever med högutbildade föräldrar och lägre andel utlandsfödda, oavsett elevens egen bakgrund (Skolverket, 2012:7).

6. Resultat

I detta avsnitt presenteras materialet som samlades in vid intervjutillfällena, det kommer att presenteras tematiskt för att visa på vad de intervjuade hade gemensamt och vad som skilde dem åt.

6.1 Intervjupersonerna presterade bra i skolan

Intervjupersonerna har ganska positiva minnen från de tidiga skolåren, det vill säga låg- och mellanstadiet, detta gällde framförallt det sociala; *"Jag vet att jag trivdes väldigt bra i skolan. [...] Jag vet inte om jag trivdes särskilt bra på lektionerna men däremot var det kul att vara där av rent sociala anledningar"*. De tycker alla att de har gått på ganska bra skolor i låg- och mellanstadiet, både IP01 och IP03 menar att läraren hade en stor roll i detta. De hade alla stort stöd hemifrån, men ingen av dem var i direkt behov av särskilt mycket hjälp. Alla intervjupersonerna var duktiga i skolan och fick genomgående bra resultat. IP02, till exempel, beskriver sig själv som ett läshuvud som inte hade svårt att leva upp till de kollektiva prestationskraven; *"Jag lärde mig läsa tidigt, jag tror att jag var typ fem när jag började läsa lite basalt så. Jag menar att, när jag började skolan kunde jag läsa"*. Intresset för läsandet menar IP02 kom hemifrån, för akademi och utbildning var *"...något man höll på med"*. IP01 menade också att eftergymnasiala studier var en dold förväntan när man kom från en akademisk familj. IP03 visste att hon ville studera vidare så fort hon fick reda på att den möjligheten fanns. IP03 tror att hon lärde sig om eftergymnasiala studier av sin storasyster som läst till jurist. Både IP01 och IP02 klarade sig bra i skolan utan att behöva anstränga sig eller lägga särskilt mycket tid på skolan. De båda beskriver hur de under vissa perioder skolkade från skolan, men trots detta fick de väldigt bra betyg, och var aldrig i närheten av att inte klara av skolan. IP03 beskriver sig som en riktig plugghäst, hon tyckte att skolan var rolig och det gick alltid bra för henne.

6.2 Barndomsdrömmar

Ingen av intervjupersonerna har haft någon barndomsdröm om att bli läkare, exempelvis ville IP03 bli skådespelerska och IP02 chef ”...*jag visste faktiskt vad jag ville bli när jag var i den åldern. Jag ville bli chef. [...] Jag hade förstått att det var bra att vara chef*”. Barndomsdrömmarna var dock något som var just barndomsdrömmar, antingen rann de ut i sanden eller så var det som för IP03 som själv insåg att det inte var särskilt troligt att den skulle gå i uppfyllelse. I sjätte klass skulle de skriva om sitt drömjobb, då skrev IP03 att hon ville bli Hollywoodskådis, ”*Men så skrev jag även en liten parantes på slutet, 'ja jag tror nog inte att det här kommer gå, det blir nog inte så...'*”. Som sagt hade ingen någon barndomsdröm om att bli läkare, dessutom hade ingen av intervjupersonerna någon direkt plan på att läsa till läkare förrän efter gymnasiet.

6.3 Svackor/vändningar

Det har som sagt gått väldigt bra överlag för alla intervjupersonerna, men alla tre har haft svackor som även fungerat som vändpunkter för dem. När IP01 gick i högstadiet fanns ingen motivation, och han var ”*nog inte en så jättebra elev*”. Han sökte in till estetprogrammet på gymnasiet för att göra det lätt för sig, han var inte intresserad av skolan. Sedan började han träna, och detta gav honom ett fokus som han aldrig haft tidigare. Han hoppade av estetprogrammet och började naturvetenskapliga programmet istället. Här blev han väldigt ambitiös och strukturerad. Det var detta som på riktigt satte igång ett driv mot det som skulle sluta i en läkarutbildning. När väl läkarutbildningen fanns inom räckhåll var det lätt att identifiera sig med det.

För IP02 kom vändningen senare, i högstadiet var skateboardåkning och vänner viktigare än skolan och med det kom skolkning. IP02 var bara i skolan precis så mycket som krävdes av honom, och han gick en mediautbildning på gymnasiet. Trots höga intagningspoäng och gott rykte sa IP02 att ”...*media är lite av en slackerlinje, men jag var ganska mycket en slacker så det passade väldigt bra då*”. Det var i lumpen som intresset för vården väcktes, som brandman kom han i kontakt med ambulansen och ”*då vände någonting och det klickade*”. IP02 läste till sjuksköterska, men efter ett tag återkom jag-vill-bli-chef-mentaliteten och IP02 insåg att han hellre ville bli läkare än arbeta med ambulans. Han skrev ett högskoleprov och läste upp sin gymnasiekompetens, detta beskriver IP02 som sin vändning; ”*Och då, då började jag anstränga mig. Då hade jag ju ett mål, då var det värt att göra detta. Jag hade en morot, jag kände 'nu gör vi det här!'*”.

För IP03 kom svackan den första tiden i högstadiet, det fanns en tydlig social statushierarki som IP03 lyckades hamna längst ner i. Hon blev retad och på grund av sin blyghet vågade hon inte bita ifrån, betygen sjönk och skolan var inte längre rolig. Sedan fick

hon ett nytt socialt sammanhang utanför skolan där hon upptäckte att hon inte alls var blyg, och när hon insåg detta vågade hon sätta ner foten och blev lämnad ifred, *"...jag vågade räcka upp handen, och det blev bra igen"*. Ungefär samtidigt som det började bli bra i skolan bestämde sig IP03 att hon ville läsa naturvetenskapliga programmet för att det var en bred utbildning, *"...då visste jag ju att jag inte behövde bestämma mig riktigt än utan då kan jag bli vad jag vill sedan"*. IP03 skrev 2.0 på högskoleprovet när hon gick andra året på gymnasiet, och direkt efter gymnasiet sökte IP03 in på läkarlinjen och blev antagen, då gick det inte att tacka nej.

6.4 Lärarens roll

IP01 uttrycker flera gånger att lärarna är extremt viktiga på många olika sätt. Han menar att lärare som ställer för fasta krav kan minska motivationen medan en bra lärare kan ge bra utmaningar och väcka intresse, *"De roligaste ämnena var ju de ämnena där det fanns en bra lärare, som kunde ge bra utmaningar"*. Favoritläraren var kemiläraren på gymnasiet, tidigare fanns inget intresse för kemi, men på grund av hur den här läraren utformade sin pedagogik blev det ett favoritämne. Läraren lade mycket tid på att förklara på många olika sätt och var även duktig på att se vad man kunde, även om man inte kunde visa det lika bra på exempelvis prov. Men lärarna var även viktiga av sociala anledningar, att lärarna skapade en trygg, trivsamt miljö kan ligga bakom en lyckad skolgång. I högstadiet går man igenom väldigt mycket förändringar och om lärarna kunde ha förståelse för detta så kunde man utveckla en pedagogik som passade bättre än att slaviskt följa kursplanerna;

"Jag vet ju att de lärarna jag hade i högstadiet skulle bli väldigt förvånade nu om de skulle träffa mig. Det är jag ganska övertygad om. [...]Ja kanske inte främst för lärarna utan även andra elever som har det svårt under högstadiet eller gymnasiet, att det definierar inte dig för resten av livet utan saker händer liksom."

IP03 berättar om sin mellanstadielärare som var kreativ och gav små belöningar som stimulans; *"Hon var väldigt bra på att se vad alla var bra på och lyfta fram det. Sedan brände hon ut sig, såklart"*. Denna lärare gjorde att eventuella begränsningar minskade, som att IP03s blyghet vägdes upp av vad hon kunde prestera skriftligt. På gymnasieskolan fanns också många bra lärare, det var överlag en bra skola med många högpresterande elever, stora möjligheter att utvecklas och bra struktur. Hur det hade gått om lärarna inte varit lika bra är svårt att spekulera i, men bra lärare var ändå en bidragande faktor till en bra skolgång.

IP02 ger inte lärarna någon särskilt stor roll, men menar att de är en förutsättning, särskilt om stödet hemifrån är bristande;

"Det är nästan en förutsättning att ha någon i ens omgivning som kan matematik om man ska lära sig matematik. Någon i ens omgivning kan ju betyda lärare, eller förälder".

Gemensamt för de tre intervjupersonerna är att det finns flera olika faktorer som styr skolgången, en av de viktigaste verkar vara motivation.

6.5 Motivation

Innan IP01s vändpunkt, då han bytte gymnasieprogram, hade han ingen motivation. I skolan fanns nästan ingen flexibilitet, de följde kursplaner strikt och det gavs inget utrymme att frångå dessa, vilket gjorde att man kunde tappa sugen. En bra pedagogik utformas individuellt, med alternativa uppgifter och utan strikta krav. Att det inte alltid gick lika bra i skolan förklarar IP01 med att motivationen inte fanns, *"...det handlade snarare om motivation. Inte att jag behövde ett speciellt stöd för att klara skolan. Det var upp till mig."* När det sedan vände och IP01 började på naturvetenskapliga programmet följde utmaningar, och IP01 insåg att han trivdes bra med det. Träningen lärde honom vinningen i att sätta upp mål, för att sedan hitta fokus för att uppnå dem, *"Träning gav mig uthållighet på något sätt"*. På den naturvetenskapliga linjen var många klasskamrater också motiverade, det hörde till den sociala stämningen;

"Motivationen kunde hjälpa dig, speciellt i de ämnena som man inte var speciellt bra på [...] Typ engelskan var inte jag speciellt intresserad av, eh, men det kunde jag ändå sätta mig ner och skriva de här arbetena och göra allt det där för att det var ju ändå en del i pusslet för ett bra slutbetyg. Jag var inte motiverad för ämnet men jag var motiverad för själva produkten."

IP02 hade ungefär samma inställning till skolan som IP01, de var bara där så mycket som krävdes. Det fanns ingen motivation att anstränga sig hårdare än så, och det var ingen som krävde något av honom,

"Det är ju extremt låga krav och gränser, om jag pushade mig vad gjorde det? Jag fick ändå MVG, även om jag inte pushade mig. Det var inte svårt och inte relaterat till någon belöning."

Svensk skola är dålig på att motivera sina elever, IP02 jämför med USA där det finns aktiviteter utanför skolan och prestationer som kan läggas till på meritlistan. Det finns något att vinna, som den svenska skolan saknar. IP02 menar att det kan låta elitistiskt och bli orättvist, men att det även kan bli problematiskt helt utan "morot", särskilt med tanke på att arbetslivet ändå är elitistiskt på många sätt.

För IP03 har motivationen kommit från nyfikenhet och ett genuint intresse, skolan var rolig. De som var högst upp i den sociala statushierarkin var även de som presterade sämst. Det var häftigt att inte vara duktig, men samtidigt så var det skamligt att vara för dålig. Men IP03 tyckte om skolan, hon ville vara duktig och tyckte att det var intressant och roligt. Det fanns heller inga krav hemifrån, utan snarare ett enormt stöd. Föräldrarna brydde sig inte om

vad IP03 presterade, utan hur hon mådde. De ville uppfostra en bra människa. IP03 jämför detta med den press som några av hennes klasskompisar hade hemifrån, och menar att det var stor skillnad. IP03 var trygg i sig själv och visste att hon ansträngde sig för sin egen skull och ingen annans medan hennes kompisar ofta mådde dåligt över den stora press som de hade. Denna frihet, eller detta stöd berättar IP02 även om ”...den vägen man ville ta fick man ta och de supportade det. Jag är hemskt nöjd med min familj.” Även om IP02 kanske inte behövde så mycket stöd så fanns föräldrarna där, och med sina utbildningar visste han att de kunde hjälpa till ifall han skulle behövt det. Ingen av intervjupersonerna känner att det fanns några begränsningar i deras skolgång, förutom just viljan eller motivationen.

6.6 Allmänt om utbildning

Intervjupersonerna har alla haft det ganska lätt för sig i skolan, och trots att de inte alltid haft motivation eller lagt särskilt mycket tid på skolan har de ändå fått bra resultat. Ett dåligt betyg kan vara ett VG istället för ett MVG, eller att vara tredje bäst istället för allra bäst. Att bli underkänd var aldrig aktuellt. När intervjupersonerna berättar mer allmänt om skolgången, och när de reflekterar kring sina klasskamrater visar det sig att det inte är likadant för alla. IP02 talar om två faktorer till en lyckad skolgång;

”Det finns två saker som tar dig framåt, det ena är talang, vilket då läshuvud är, det är talang för att plugga eller nåt. Eller så jobbar du hårt. Om du både har talang och jobbar hårt så blir du väldigt duktig.”

De klasskamrater som det gick bra för hade antingen högutbildade föräldrar eller så pluggade de mycket. IP02 tror att det beror på att det var låga krav, men att man hade höga förväntningar på sig själv. För dem som det gick sämre för var det ganska extrema fall av exempelvis missbruk, och dessa försvann ur bilden ganska fort, men alla som gick kvar i skolan gick ut med godkänt i grundämnena. IP02 menar att man kan lyckas trots dåliga förutsättningar, som en kille med riktigt dåliga förutsättningar som idag äger och driver en framgångsrik tidning.

IP01 tror att det finns flera olika sorters ”duktiga” elever, det fanns bland annat de som fick bra betyg men som IP01 inte tror handlade om begåvning utan snarare om vilja. Sedan fanns det elever som hade begåvning, men inte alls fick lika bra betyg. Detta tror IP01 kan bero på att det antingen var för enkelt eller för svårt, så att de helt enkelt struntade i det. Detta är en problematik som inte enbart gäller de begåvade, utan även de som har det svårare i skolan. IP01 tror att alternativa arbetsuppgifter skulle kunna vara en lösning. IP01 tror dock att, förutom lärarna, så måste det mesta komma inifrån, och för de klasskamrater som det gick sämre för menar han var av personliga skäl.

I den högstadielklass som IP03 gick i fanns tre riktigt högpresterande elever, det var IP03 och två andra. Alla var tjejer, hade högutbildade föräldrar och ingen av dem hade invandrarbakgrund. Vidare fanns det vissa faktorer som kunde dra ner prestationsnivån, exempelvis blyghet. Dessutom hade de tre högpresterande tjejerna ett tydligt mål, de ville gå natur på en viss skola, som dessutom hade höga intagningspoäng. IP03 menar även att stödet för de som inte klarade skolan lika bra var bristande, det fanns en schemalagd läxhjälp som ingen gick till och stödet som fanns var ofta missriktat. De som hade det allra tuffast i skolan placerades i en särskild klass, G. Relationen mellan de elever som hade det svårare och lärarna var inte heller den bästa, och det uppstod konflikter,

”...de sågs mer som störande moment, och jag tycker snarare att de fick mindre stöd, eller som att vi andra fick mer uppmärksamhet och mer stöd. De orkade inte investera i de som var jobbiga för de var så jävla jobbiga och de orkade nog inte riktigt. Och det är ju väldigt hemskt, nu när jag säger det så... de hade inte behövt satsa så mycket på mig, för det gick ju bra ändå, men jag fick väldigt mycket stöd.”

7. Analys och slutsats

I detta kapitel kommer teori, statistik samt resultatet från intervjuerna att diskuteras. De kommer att relateras till varandra med ambitionen att försöka ge svar på frågeställningen. Först kommer en kort sammanfattning av de samhällseliga förändringar som skett under intervjupersonernas skolgång. Sedan följer en diskussion om individualisering, följt av en diskussion om social reproduktion och till sist avslutas kapitlet med en slutsats/diskussion.

7.1 Samhällets förändringar

Som både Anthony Giddens teorier och den statistik som presenterats menar, så har samhället genomgått stora förändringar. Vi lever i en mer globaliserad värld, och detta innebär en mångfald av möjligheter samt att individers unicitet hamnar i fokus. Det ledde till att styrdokumentet för svensk grundskola förändrades på 90-talet, men enligt Skolverkets rapporter har utfallet inte blivit som väntat. Det visar sig att istället för en individualiserad skolgång utefter varje elevs behov, förskjuts ansvaret från skola och lärare till elev. Vid problem ses eleven i fråga som enda bärare av problemet, och detta innebär att den socioekonomiska bakgrunden ökar i betydelse. Det syns både i resultat och i en ökad snedrekrytering till högre studier. Den svenska skolan har blivit allt mer segregerad, där skolorna har en intern homogenitet medan skillnaderna mellan skolor ökar. Trots att Skolverkets rapporter visar på betydelsen av kamratverkan, lärare och social bakgrund, behandlas problem i skolan med särskiljande lösningar som kan fungera både stigmatiserande

och som en självuppfyllande profetia. Det är under denna tidsperiod som intervjupersonerna haft sin skolgång.

7.2 Individualisering

Anthony Giddens beskriver samhället som individualistiskt, där självet blivit ett reflexivt projekt som handlar om att skapa en livsstil, och kanske är det i samma banor som intervjupersonerna resonerar när de tänker på sin egen skolgång. När de berättar om sin skolgång visar de gång på gång att de är kapabla till reflektion på relativt hög abstraktionsnivå. När de tänker tillbaka på vad som kunde tänkas ligga bakom en lyckad skolgång nämndes föräldrar och etnicitet bland annat. Men deras analyser går inte längre än så, innan de går in på direkta omständigheter. Det var personliga anledningar till att det gick som det gick, eller så var det viljan. Talang kunde hjälpa dig, men om den saknades så var hårt arbete enda vägen till en lyckad skolgång. Intervjupersonerna kände sig aldrig fastlåsta vid en specifik väg, deras identitet var på många sätt ett reflexivt projekt. IPO3 gick exempelvis naturvetenskapligt gymnasieprogram för att hålla så många möjligheter öppna som möjligt. Dessutom hade de alla väldigt stöttande föräldrar, som uppmuntrade dem till att gå sin egen väg. Ingen av intervjupersonerna kände någon press hemifrån. Alla tre inser på något sätt att deras familjs akademiska bakgrund förmodligen spelat en roll, men ingen ger det någon större betydelse. Vad som däremot var centralt var deras egna val och deras egen vilja, något som skolan misslyckades med att tillgodose. Antingen tyckte intervjupersonerna att det var för lite flexibilitet i undervisningen, eller så misslyckades skolan med att motivera sina elever. Den individualism som skolans styrdokument vill ha verkar inte ha blivit verklighet, varken i intervjupersonernas skolgång eller i de undersökningar Skolverket genomfört, istället ledde utvecklingen till en individualism som fokuserar på val, vilja och med stort ansvar hos enskild individ.

En del av det reflexiva projektet, livsprojektet, är att reflekterande väga möjligheter mot risker i relation till såväl dåtid som framtid. Intervjupersonerna verkar inte ha haft den livsplanering som Giddens skriver om. Ingen av intervjupersonerna hade några planer på att bli läkare förrän efter gymnasiet, och de drömjobb de haft har inte heller varit realiteter utan just drömmar. De resonerade inte mycket runt sin framtid, utan verkade leva mycket i nuet. De såg inga direkta risker, kanske för att de aldrig var i närheten att misslyckas. Giddens skriver om en ontologisk trygghet som en riskhantering, och hade de varit i närheten av att misslyckas kanske dessa risker hade blivit aktuella. Den ontologiska trygghet som intervjupersonerna omgavs av kanske har att göra med att de kom från en trygg bakgrund med engagerade föräldrar med akademiska bakgrunder. Detta väcker dock frågor om det sett annorlunda ut ifall de haft en annan social bakgrund?

7.3 Det sociala arvet

Intervjupersonerna läser vid det program i Sverige som har högst andel studenter med högutbildade föräldrar, vilket alla intervjupersonerna har. Men när de berättade om sina familjer var det inte hur de påverkade deras möjligheter att hamna där, utan om att familjerna aldrig pressat dem. Familjerna var ett enormt stöd, oavsett vilken väg man ville gå. Använder man Bourdieus begrepp skulle man kunna säga att intervjupersonerna har ett högt kulturellt kapital, och eftersom läkare är ett välbetalt yrke, är det nog inte helt orimligt att de i framtiden kommer att inneha ett stort ekonomiskt kapital också. Detta ger dem en hög position i det sociala rummet, det fält som i Bourdieus teorier representerar samhället. Om man skulle tolka SCB:s SM på samma sätt skulle man kunna säga att det finns en överrepresentation av personer med denna höga position på just läkarlinjen. Det är ett samhällsligt problem med den sociala snedrekryteringen till högskolan, framför allt på program som intervjupersonerna läser vid. Enligt Bourdieus teorier utvecklas även strategier och reproduktionsstrategier för att ackumulera eller bibehålla kapital, och dessa strategier kan dessutom ske helt omedvetet. Intervjupersonernas föräldrar satte ingen direkt press på dem, men samtidigt var ingen av dem på väg "åt fel håll", det vill säga, de klarade sig alla väldigt bra i skolan. Om de hade varit nära ett misslyckande kanske föräldrarna pressat dem mer? Det är förmodligen inte helt orimligt att se deras stöd och engagemang som en strategi för att hålla dem på en lyckad skolgång. Alla intervjupersoner var med om någon slags svacka, där motivationen inte fanns och där prestationerna inte var så bra som de hade kunnat vara, det är svårt att inte tänka på hur det skulle kunnat se ut för andra elever. Om en lågpresterande elev hamnar i en svacka handlar det förmodligen inte om att de får ett VG istället för ett MVG, det är troligen situationer med mycket allvarigare konsekvenser. Om det dessutom är elever som inte har något stöd hemifrån är det svårt att tänka sig att de har samma chans till en lyckad skolgång som intervjupersonerna.

Åtminstone två av intervjupersonerna lärde sig läsa redan innan skolan, och i en sådan miljö är det kanske inte heller helt orimligt att tänka sig att det påverkat deras habitus. Kanske är det så att föräldrarna inte behövde sätta press, eftersom de redan bidragit till ett habitus som utvecklat egna strategier för en lyckad skolgång. IP03, till exempel, berättade om hur hennes högpresterade vänner hade press hemifrån och även hur det påverkade negativt. Att inte sätta press är kanske en bättre strategi? Intervjupersonerna kände, att de gjorde val utifrån sin egen vilja, och att de hade sina föräldrars stöd oavsett. Samtidigt kände de en förväntan på sig att studera eftergymnasialt. Kanske var IP03s intresse för studier en del av ett nedärvt habitus? Som tidigare nämnts hade ingen av intervjupersonerna någon plan på att bli läkare förrän ganska sent, och IP01 berättar om hur det var lätt att identifiera sig med läkarrollen när den

fanns inom räckhåll. Detta skulle kunna vara en del av Bourdieus strategier, när det gäller smak, som innebär att man har smak för det man har inom räckhåll.

Värt att nämna är även att intervjupersonernas habitus och strategier inte enbart behöver komma från föräldrarna, utan hela ens omgivning påverkar. Om de alltid varit duktiga och klarat sig bra kanske det har varit följt av uppmuntran från omgivningen, och på så sätt styrt deras val. Om omgivningen och föräldrarna satt sig emot deras val och vilja, hade de då gjort andra val? Som sagt genererar habitus nya strategier, och det är i princip omöjligt att spekulera i huruvida deras lyckade skolgång är ett resultat av deras egna strategier eller om dessa är nedärvda. Vad vi vet är att den sociala bakgrunden har stor inverkan för skolgången, särskilt föräldrarnas utbildningsnivå.

7.4 Slutdiskussion

Intervjupersonerna visar i sina berättelser att de upplever sin skolgång individualistiskt med stort fokus på val och vilja men även att den sociala bakgrunden spelar roll. När de berättade om sin personliga resa var det mer av det föregående och när de pratade mer allmänt om att lyckas eller misslyckas i skolan var det mer av det senare. Forskningen tyder på att social bakgrund spelar stor roll, förmodligen större nu än för 20 år sedan, vilket dessutom kan vara en del av individualiseringen. Anthony Giddens teorier stämmer i viss mening överens med den verklighet som intervjupersonerna och statistiken presenterar, men är snarare ett sätt att se på världen än att beskriva hur det egentligen är. Det finns inte mycket som talar för Anthony Giddens teori om att kollektiva tillhörigheter skulle ha minskad betydelse idag, snarare tvärtom. Det finns mycket som talar för att Pierre Bourdieus teorier fortfarande är aktuella i många avseenden, särskilt i avseendet av social reproduktion. Statistiken visar tydligt på hur social reproduktion fortfarande existerar och hur intervjupersonerna delvis är medvetna om detta. Jag formulerade en frågeställning i inledningen till denna studie: **Hur ser de tre läkarstudenterna på sin skolgång och hur kan detta relatera till social reproduktion samt det individualiserade samhället?**

Sammanfattningsvis skulle man kunna påstå att intervjupersonerna ser mer individualistiskt på sin skolgång, men hur detta inte överensstämmer med verkligheten fullt ut. De ser dock inte helt individualistiskt på skolgång, utan tycker sig se exempelvis social bakgrund som en faktor. Anthony Giddens må vara något på spåret, vi lever i en värld av mångfald där vi bör uppmuntra individernas unicitet men samtidigt förtäljer hans teorier ingen direkt sanning. Kanske är det så att en del av problematiken med det individualiserade samhället är att vi lever *som om* vi slagit oss fria från strukturer och förbestämda vägar på grund av kollektiva tillhörigheter, trots att det inte är fallet. Kanske är det till och med så att detta kan leda till att vi inte uppmärksammar det sociala arvet tillräckligt? När forskning och

rapporter visar på snedrekrytering till högre studier, och Skolverkets rapporter visar på ökad betydelse av social bakgrund trots att detta strider mot intentionerna i styrdokument för skolan, uppstår ett samhälleligt problem. Om vi inte reviderar synen på det individualistiska samhället, hur ska vi då kunna ta itu med dessa problem?

8. Sammanfattning

Den här studien hade i syfte att öka förståelsen om dikotomin mellan social reproduktion och det individualiserade samhället, med hjälp av kvalitativa intervjuer med tre läkarstudenter vid Lunds Universitet. Bakgrundsmaterialet som består av Anthony Giddens teorier om det individualiserade samhället, Pierre Bourdieus teorier om social reproduktion samt statistik från SCB och Skolverket, användes för att analysera och förstå intervjupersonernas berättelser. Genom att studera hur intervjupersonerna ser på sin skolgång, och på skolgång i allmänhet visade det sig att de hade en individualistisk syn på skolgången. Motivation och den egna viljan stod i fokus när de diskuterade en lyckad skolgång, och när de berättade om sin väg till läkarlinjen var det tydligt att de alla menade att det var deras eget val, och att de inte känt sig påverkade av varken föräldrar eller omgivning. Samtidigt menar alla intervjupersoner att social bakgrund påverkar chanserna att lyckas i skolan, men de gav inte dessa faktorer någon större roll utan gick snarare in på direkta omständigheter när de diskuterade faktorer som påverkar skolgången. Det verkar som att intervjupersonerna, precis som Anthony Giddens teorier, har ett för stort fokus vid individualism och det uppstår en problematik när verkligheten inte överensstämmer med detta. Statistiken och forskningen menar istället att social reproduktion har ökat sedan individualismens intåg, och att det kan leda till snedrekrytering till högre studier. I skolan har det bland annat inneburit en ansvarsförskjutning från skola och lärare till elev, fler särskiljande problemlösningar och segregation mellan svenska grundskolor. För att kunna ta itu med dessa problem kanske vi måste revidera vår syn på det individualistiska samhället. Vi är inte stöpta i samma formar, och utbildningens organisering måste ta hänsyn till detta, men den sociala bakgrunden har också en stor betydelse och detta får inte glömmas bort i processen. Bourdieu menar att strategier utvecklas för att bibehålla eller ackumulera kapital, och att dessa även fungerar som reproduktionsstrategier. Dessa strategier behöver inte nödvändigtvis vara en medveten process, och av det som framgick i intervjuerna visar de inte på att de uppmärksammat några strategier. Har de påverkats av strategier så har detta förmodligen skett omedvetet, och detta kan även vara en orsak till att de förklarar sin skolgång med sin egen vilja och sina egna val, inte utifrån deras sociala bakgrund.

9. Referenser

- Alvesson, Mats & Stanley, Deetz. 2000. *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur
- Ammermuller, Andreas & Pischke, Jörn-Steffen. 2009. "Peer Effects in European Primary Schools: Evidence from the Progress in International Reading Literacy Study" *Journal of Labor Economics*, University of Chicago Press, vol 27(3)
- Beach, Dennis. 1999. *Om demokrati, reproduktion och förnyelse i dagens gymnasieskola*. Göteborgs universitet. *Pedagogisk forskning i Sverige* 1999 Årg. 4 Nr. 4 s.349-365. ISSN 1401-6788
- Bourdieu, Pierre. 1993. *Kultursociologiska texter*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bok-förlag Symposion AB
- Broady, Donald. 1991. *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. 2 uppl. 1991, Stockholm: HLS Förlag
- Böhlmark, Anders & Holmlund, Helena. 2010. *20 år med förändringar i skolan: Vad har hänt med likvärdigheten?* SNS. Utg. 17 maj 2011
- Ekman, Joakim & Todosijevic, Sladjana. 2003. *Unga demokrater: en översikt av den aktuella forskningen om ungdomar, politik och skolans demokrativärden*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt. 2006. *Sociologiska perspektiv - grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur
- Giddens, Anthony. 1997. *Modernitet och självidentitet, självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos
- Giota, Joanna & Lundborg, Olof. 2007. *Specialpedagogiskt stöd – omfattning, former och konsekvenser*. Göteborgs universitet: IPD-rapport 2007:3
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A. 1997. *The new language of qualitative method*. New York, N.Y. ; Oxford : Oxford University Press.
- Gustafsson, Jan Erik & Yang-Hansen, Kajsa. 2011. *Förändringar i kommunskillnader grundskoleresultat mellan 1998 och 2008*. *Pedagogisk forskning i Sverige* 2011 årg. 16 nr. 3
- Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn. 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa studier*. Lund: Studentlitteratur
- Hattie, John. 2009. *Visible learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. New York: Routledge
- Månsson, Per. 2010. *Moderna samhällsteorier – Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Norstedts
- OECD. 2010. *PISA 2009 Results: Overcoming Social Background – Equity in Learning Opportunities and Outcomes*. (Volume II)

- Ranehill, Eva. 2002. *Social snedrekrytering till högre studier – en litteraturöversikt. Arbetsrapport* 2002:10, Stockholm: Institute for Futures Studies
- Skolverket. 2009. *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer – Sammanfattande analys*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket. 2012. *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Skolverket (Rapport 374)
- Statistiska centralbyrån (SCB) 2012. *Universitet och högskolor, Högskolenyborjare 2011/12 och doktorandnyborjare 2010/11 efter föräldrarnas utbildningsnivå*. (Statistisk meddelande UF20 SM 1204)
- <http://www.hsv.se/download/18.782a298813a88dd0dad800016747/statistiskt-meddelande-nyborjare-UF20SM1204.pdf> (hämtad 2013-03-22)
- Thurén, Thorsten. 2007. *Vetenskapsteori för nyborjare*, 2:4 uppl. Malmö: Liber
- Widerberg, Karin. 2002. *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1 – Mailkontakt inför intervjuer & Utlysning i sociala medier

E-post till Medicinska Föreningen:

Cornelia Sköld <cornelia.skold@gmail.com> 13:58 (2013-04-02)

till mf@mfskane.se

Hejsan,

mitt namn är Cornelia Sköld och jag läser kandidatkursen i sociologi vid Lunds universitet. Jag skriver en uppsats om social reproduktion i ett individualiserat samhälle, och vill studera hur människor i dagens samhälle ser på sin skolgång. Jag vill intervjua personer som studerar till läkare och undrar ifall ni har något tips på vart jag kan vända mig? Jag söker 3-5 intervjupersoner som är yngre än 35 och studerar till läkare i Lund. Om ni vet några studenter som skulle kunna passa in, eller om ni vet vart jag kan vända mig är jag tacksam för svar.

Ni kan maila mig på denna adress, eller ringa till 0738-21 91 52.

MVH Cornelia Sköld

Medicinska Föreningens hemsida:

8.1 [Sociologistuderande söker läkarstudenter under 35 år för intervju till uppsats](#)

ons, 2013-04-10 10:48 — ordförande

Intervjun tar ungefär en timme, och planeras gärna in inom en ganska snar framtid (denna eller nästa vecka). Uppsatsen handlar om social reproduktion i ett individualiserat samhälle, och idén är att studera hur människor i dagens samhälle ser på sin skolgång.

Intresserad av att delta? Kontakta: cornelia.skold@gmail.com

P.S. Du blir bjuden på fika under intervjun! D.S.

(<http://mfskane.se/> hämtad: 2013-04-10)

Medicinska Föreningens facebook-sida:

[Medicinska Föreningen Lund - Malmö](#)
[för 2 timmar sedan](#)

Sociologistuderande söker läkarstudenter under 35 år för intervju till uppsats.

Intervjun tar ungefär en timme, och planeras gärna in inom en ganska snar framtid (denna eller nästa vecka). Uppsatsen handlar om social reproduktion i ett individualiserat samhälle,

och idén är att studera hur människor i dagens samhälle ser på sin skolgång.

Intresserad av att delta? Kontakta: cornelia.skold@gmail.com

P.S. Du blir bjuden på fika under intervjun! D.S.

[Gilla](#) · [Dela](#)

(<https://www.facebook.com/medicinskaforeningen> hämtad: 2013-04-10)